

ΙΩΝ ΛΟΥΚΑΣ ΚΑΡΑΤΖΙΑΛΗΣ / ION LUCA CARAGIALE
(1852-1912)

Ο συγγραφέας¹

Ο Ιόν Λούκα Καρατζιάλε, που θεωρείται πια κλασικός των ρουμανικών γραμμάτων, γεννήθηκε στα 1852 σ' ένα μικρό χωριό της περιοχής του Πλοέστι, το Χαϊμανάλε, που σήμερα ονομάζεται Καρατζιάλε. «*Άνθρωπος του λαού, άγνωστος, χωρίς περιουσία, χωρίς όνομα*», όπως γράφει ο ίδιος για τον εαυτό του. Ο παππούς του απ' τον πατέρα του ήταν Έλληνας. Μάγειρος του ηγεμόνα Καρατζά τον συνόδευσε στο Βουκουρέστι. Οι δύο θείοι του Καρατζιάλε, Γιόργκου και Κωστάκε, ηθοποιοί και θεατρικοί συγγραφείς, είναι απ' τους πρωτεργάτες του Ρουμανικού θεάτρου. Σε μια εποχή που σε πρόχειρα στημένες σκηνές, ξένοι θίασοι έπαιζαν έργα ελαφρά και ανόητα, και μάλιστα σε ξένη γλώσσα, οι αδελφοί Καρατζιάλε αγωνίσθηκαν για την επιβολή ενός ρουμανικού δραματολογίου κι έγραψαν έργα εμπνευσμένα απ' τη ζωή και τις συνθήκες του καιρού τους. Έτσι ο Καρατζιάλε μεγάλωσε σ' ένα περιβάλλον ταγμένο στην υπηρεσία του θεάτρου. Παράλληλα με τις γυμνασιακές του σπουδές, παρακολουθούσε μαθήματα απαγγελίας στη Σχολή του θείου του Κωστάκε κι αυτήν ακριβώς την εποχή βρίσκεται για πρώτη φορά η υπογραφή του, κάτω από μια αίτηση των μαθητών της Σχολής με την οποία ζητούσαν να παρακολουθούν δωρεάν τις παραστάσεις του Εθνικού θεάτρου. Μα ο Καρατζιάλε μένοντας νωρίς ορφανός, αναγκάζεται να διακόψει τις σπουδές του και να δουλέψει για να βοηθήσει την οικογένειά του. Γίνεται υποβολέας, διορθωτής σε τυπογραφείο.,

¹ Τάκης Δραγώνας, «Καρατζιάλε, ο κλασικός των Ρουμάνων», στον τόμο με τίτλο *Ένα χαμένο γράμμα, Η συμφωρά, Ο κυρ Λεωνίδα μπροστά στην αντίδραση*, εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1989, σσ. 15-21. Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Θέατρο*, τον Αύγουστο του 1962. Έργο του Καρατζιάλε μεταφράζεται και στον τόμο με τίτλο *Ρουμάνοι πεζογράφοι και ποιητές*, μετάφραση - ανθολόγηση Μενελάου Λουντέμη, εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα 1978, σσ. 18-22 (πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Θέατρο*, τον Αύγουστο του 1962). Βλέπε επίσης Άρη Δικταίου, *Ανθολογία Ρουμάνων Πεζογράφων*, μετάφραση Άρη Δικταίου & Στ. Βουρδούμπα, εκδόσεις Γ. Φέξη, Αθήνα 1963, σ. 4 (πληροφορίες για το συγγραφέα και το έργο του) και σσ. 74-85 (μετάφραση του έργου με τίτλο «Στο Χάνι της Μανζούλα»). Περισσότερες πληροφορίες για τον Ιόν Λούκα Καρατζιάλε βλέπε στους George Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu (Ιστορία της Ρουμανικής Λογοτεχνίας. Επιτομή)*, εκδόσεις Minerva, Βουκουρέστι 1983, Ștefan Cazimir: *Caragiale: universul comic (Καρατζιάλε: κωμικό σύμπαν)*, εκδόσεις Editura pentru Literatură, Βουκουρέστι 1967, Șerban Cioculescu, *Caragiăliana (Καρατζιάλε: Άπαντα)*, εκδόσεις Eminescu, Βουκουρέστι 1974 και Elena Lazăr, «Η τριπλή υπόσταση της ελληνικής λογοτεχνίας στη Ρουμανία: ο Ι. Λ. Καρατζιάλε και ο Παναΐτ Ιστράτι - δύο λαμπρές περιπτώσεις», περιοδικό *Νέα Ευθύνη*, τεύχος 20 (2013), σσ. 632-636. Βλέπε επίσης Ηρώς Βακαλοπούλου, «Το χαμένο σκηνικό σκέρτσο του Καρατζιάλε», κριτική θεάτρου, Θεσσαλονίκη 30 Ιανουαρίου 1989: *Μάστορας της θεατρικής τέχνης με κλίση στο ρεαλιστικό γκροτέσκο, ο Καρατζιάλε αναδίνει μέρα από τα έργα του τη δύναμη μιας σκωπτικής συνείδησης που κραδαίνει διαρκώς την σπάθα της παρωδίας για να κρύψει τη συγκίνηση και την ευαισθησία της. Και γοργή και έντονη ανάπτυξη της πλοκής, ο φαρσικός μύθος κινητοποιείται και αποκτάει απροσδόκητες διαστάσεις, τσαλακώνει φιγούρες, καταλύει προσωπικότητες, αναποδογυρίζει ήθη και κοροϊδεύει με ανεξέλεγκτο θάρρος, σε όλες τις εύκαιρες. Το θέατρο του Καρατζιάλε είναι ηθικό, όπως κάθε κωμική πρόθεση, αλλά ενσωματώνει το ήθος στις εσώτατες πτυχές της δραματουργίας του, αποφεύγοντας τη φλυαρία, το κήρυγμα και τους ανοιχτούς λογαριασμούς.»*

δημοσιογράφος, κάνει αντίγραφα θεατρικών έργων, παραδίδει μαθήματα, διορίζεται επιθεωρητής σε σχολεία, υπάλληλος στο Κρατικό Μονοπώλιο και για λίγο διάστημα Γενικός Διευθυντής του Εθνικού θεάτρου. Μ' απ' όλες τις απασχολήσεις του η πιο αγαπημένη ήταν το γράψιμο· κι ας πληρωνόταν χειρότερα. Ο σκληρός αγώνας για τον επιούσιο στάθηκε για τον Καρατζιάλε το μεγάλο σχολείο. Με τα μάτια ολάνοιχτα στη γύρω του σκληρή πραγματικότητα, μελέτησε και γνώρισε την αληθινή μορφή της κοινωνίας του καιρού του. Και από τα πρώτα κιόλας βήματα του στη δημοσιογραφία, μαστιγώνει αλύπητα το σκοταδισμό, την υποκρισία, τη συναλλαγή, την πολιτική διαφθορά. Τα σατιρικά φύλλα της εποχής του βρίσκουν στον Καρατζιάλε έναν πολύτιμο συνεργάτη, συχνά όμως κι ο ίδιος εκδίδει περιοδικά με ύλη αποκλειστικά δική του, γιατί όπως συνήθιζε να λέει: «*Τίποτε δεν ζεματάει τους παλιανθρώπους περισσότερο απ' το γέλιο*». Έτσι στην πρώτη αυτή περίοδο προβάλλουν οι γενικές γραμμές που θ' ακολουθήσει ο Καρατζιάλε στο πολύπλευρο έργο του: νουβέλες, δοκίμια, έμμετροι μύθοι, παρωδίες, θεατρικά έργα. Παντού ο συγγραφέας θα διακηρύξει πως η κοινωνία του καιρού του, αποτελείται σε μεγάλο ποσοστό από ανθρώπους που δεν είναι όπως θα 'πρεπε να είναι. Οι τύποι του δεν είναι μονάχα κωμικοί. Κάτω απ' τη μάσκα τους φαίνεται η αληθινά τραγική τους όψη. Και περισσότερο από κάθε άλλον ο ίδιος ένιωσε τον τραγικό χαρακτήρα της σάτιράς του, όταν απέρριπτε με αγανάκτηση την ιδιότητα του «*χιουμορίστα*» και δήλωνε πως ήταν συγγραφέας «*αισθηματικός*». Στη βάση της σάτιράς του βρίσκεται ο σαρκασμός και η αηδία.

Σε μια σειρά διηγήματα που δημοσίευσε με τον τίτλο *Στιγμιότυπα και Σκίτσα* (*Momente și schițe*), οι κυριότεροι θεσμοί της κοινωνικής ζωής αναλύονται με θάρρος· η διαφθορά των ισχυρών, ο πιθηκισμός των μικροαστών, η κούφια μεγαλοστομία κι ο αδίστακτος αριθμισμός καταγγέλλονται απερίφραστα. Το διαπεραστικό μάτι του συγγραφέα ανακαλύπτει τα βασικά χαρακτηριστικά της αρρώστιας που δέρνει τους ανθρώπους του καιρού του. Διάλογος σπινθηροβόλος, θεατρικά εφέ, λιτότητα και ένταση δραματική δίνουν ξεχωριστό θέλητρο στις νουβέλες του απ' τις οποίες ξεχωρίζουν: «*Το πασχαλινό κερί*» και το «*Κρίμα*». Έτσι εξηγείται η μεγάλη επιτυχία που είχε στα τελευταία χρόνια η δραματοποίηση τους κι η μεταφορά τους στον κινηματογράφο.

Όμως η αξιολογότερη προσφορά του Καρατζιάλε είναι τα θεατρικά του έργα κι αυτά τον καθιέρωσαν σαν κλασικό στα Ρουμανικά Γράμματα. Ο αριθμός τους δεν είναι εντυπωσιακός. Απ' το 1879 ως τα 1890 χαρίζει στο θέατρο τις κωμωδίες: *Μια τρικυμισμένη νύχτα*, *Ο κυρ Λεωνίδας μπροστά στην αντίδραση*, *Τ'αποκριάτικα*, *Ένα χαμένο γράμμα* και το δράμα *Η συμφορά*². Μια μονόπρακτη φάρσα, *Η πεθερά μου η*

² Δημητρίου Ιω. Οικονόμου, *Παρνασσός, φιλολογικό περιοδικό*, τόμος ΜΕ', Αθήνα 2003, σσ. 265-270: «*Το έτος 1890 δημοσιεύθηκε και παρουσιάστηκε στο Εθνικό Θέατρο το μοναδικό του δράμα σε δύο πράξεις με τον τίτλο Συμφορά, το οποίον είχε συγγράψει πριν ένα χρόνο. Η υπόθεση εκτυλίσσεται σ' ένα χωριό όπου το πρωτόγονο και το στοιχειώδες προσέφερε στον συγγραφέα το κατάλληλο κλίμα και περιβάλλον για μια εκδίκηση προερχόμενη από αγάπη, έτσι όπως συναντάμε στις μεγάλες αρχαίες ελληνικές τραγωδίες. Είναι ένα δράμα καθαρά ψυχολογικό, όπου η σύζυγος του δολοφονηθέντος παντρεύεται τον πραγματικό δράστη, ο οποίος διέφυγε της δικαιοσύνης και αντ' αυτού καταδικάζεται κάποιος άλλος. Η ηρωίδα τον υποπτεύεται βάσιμα και για να συλλέξει απτές αποδείξεις ζει μαζί του*

Φιφίνα, πρώτο έργο του συγγραφέα, θεωρήθηκε απ' τον ίδιο «πρωτόλειο» και το λιμπρέτο για μια όπερα μπούφα *Ο Αταμάνος Μπαλτάγκ*, σε τρεις πράξεις και πέντε εικόνες, γράφτηκε σε συνεργασία με τον Νεγκρούτσι. Θα πρέπει να προσθέσουμε ακόμη το *Αρχίζουμε*, ένα ενσταντανέ, σε μια πράξη, που παίχτηκε μια και μόνη φορά ως τώρα, στα 1909.

Σ' αυτές τις σκηνικές δημιουργίες αποκαλύπτονται τα ξεχωριστά χαρίσματα του Καρατζιάλε. Πολέμιος του άγονου κοσμοπολιτισμού και της ψευδοϊδεαλιστικής φιλολογίας της παρακμής, που είχε αρχίσει να διαδίδεται στη χώρα του, ειρωνεύεται αλύπητα τη ρητορικότητα που ευνουχίζει τη δράση και τον φθηνό συναισθηματισμό, που κρύβει την αλήθεια κάτω από γλυκερά ποιμενικά ειδύλλια. Η φράση του καλοδουλεμένη βοηθάει τη δράση και παρακολουθεί το ρυθμό της. Πολλές απ' τις γουστόζικες και γεμάτες ζωντάνια εκφράσεις του, έχουν περάσει πια στη γλώσσα της καθημερινής ζωής. Με ρεαλισμό και τόλμη ασυνήθιστη για την εποχή του μπόρεσε να ξεδιαλέξει απ' την τόσο σύνθετη πραγματικότητα καταστάσεις τυπικές, πρόσωπα χαρακτηριστικά που αποκαλύπτουν τη βαθύτερη ουσία της. Η κίνηση ή ο στερεότυπος φραστικός τύπος, τονίζουν ιδιαίτερα, τα βασικά στοιχεία του χαρακτήρα των προσώπων του. Οι σκηνικές οδηγίες, άφθονες και λεπτομερειακές, όπως στον Γκόγκολ, ολοκληρώνουν τη φυσιογνωμία και το ηθικό περιεχόμενο τους με ασυνήθιστη πλαστική δύναμη.

Ο Καρατζιάλε δεν έκρυψε ποτέ την περιφρόνησή του για το «εκλεκτό κοινό», για τους «εστέτ» των κομψών σαλονιών με τις γελοίες καλλιτεχνικές και φιλολογικές φιλοδοξίες και διακήρυξε πάντα πως έγραφε για το μεγάλο κοινό των απλών ανθρώπων, που οι αξιώσεις του είναι τόσο διαφορετικές απ' τις απαιτήσεις της «αφρόκρεμας». Κι ήταν απέραντη η θλίψη του γιατί αυτό το αγαπημένο του κοινό, βρισκόταν μακριά απ' το θέατρο. Σε μια συνέντευξή του, στα 1910, έλεγε: «*Άδικα με θεωρούν μεγάλο συγγραφέα αφού τα 80% αυτών για τους οποίους γράφω δεν ξέρουν να διαβάζουν. Δόξα λέγεται αυτή;*».

Ήταν πολύ φυσικό έτσι να συναντήσει δυσκολίες στο ανέβασμα των έργων του. Στα 1879, παίζεται στο Εθνικό θέατρο το πρώτο έργο *Μια τρικυμισμένη νύχτα*, με αυθαίρετες διορθώσεις και περικοπές για τις οποίες διαμαρτύρεται έντονα. Οι

νόμιμα δέκα χρόνια, γιατί πίστευε πως από τις λεπτομέρειες της καθημερινής συμβίωσης κάποτε η αλήθεια θα λάμψει έτσι όπως και πραγματικά συνέβη. Ύστερα από δέκα χρόνια δραπετεύει ο κατάδικος, τρελός πλέον λόγω των συνθηκών διαβίωσης στα κάτεργα, και καταφεύγει όλως τυχαίως στο σπίτι του αληθινού δολοφόνου, ο οποίος σε μια στιγμή αδυναμίας και χωρίς να το συνειδητοποιήσει του εκμυστηρεύεται τον φόνο του. Ο τρελός αυτοκτονεί με μαχαίρι οπότε η караδοκούσα επί τόσα χρόνια την εκδίκηση δράττεται της ανέλπιστα εμφανιζομένης ευκαιρίας και χωρίς να χάσει ούτε στιγμή παρακινεί τον νυν σύζυγο και πραγματικό δολοφόνο να πετάξει το πτώμα στο πηγάδι της αυλής του σπιτιού της. Αμέσως μετά καλεί τους συγχωριανούς και τους πληροφορεί πως ο άνδρας της σκότωσε τον τρελό και τον έριξε στο πηγάδι, όπου και τον βρήκαν. Εκείνη τη στιγμή μ' ένα εκδικητικό ψιθύρισμα στ' αυτό, έτσι που να μην ακούσουν οι άλλοι, του λέει: «συμφορά για συμφορά». Η συμβίωση επί μεγάλο χρονικό διάστημα με τον δολοφόνο της μεγάλης της αγάπης, για τον ιερό σκοπό της εκδίκησης, θυμίζει τη νέμεση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. Σαν γνήσιο τέκνο των δημιουργών αυτού του είδους της λογοτεχνίας δεν μπορούσε παρά να γράψει ένα θεατρικό έργο στ' αγνάρια αυτών των στυλοβατών της παγκόσμιας λογοτεχνίας, εμπλουτίζοντας τη ρουμάνικη λογοτεχνία μ' ένα εξόχως ψυχολογικό δράμα.»

παραστάσεις διακόπτονται. Ο Καρατζιάλε αντιμετωπίζει και την εχθρική στάση μέρους του κοινού που αναγνωρίζει τον εαυτό του στα πρόσωπα που σατιρίζονται³.

Στις 13 Νοεμβρίου 1884 δόθηκε η πρεμιέρα της κωμωδίας *Ένα χαμένο γράμμα* που θεωρείται το αριστούργημά του. Πρόκειται για ένα έργο που ξεπροβάλλει ύστερα από τόσα χρόνια χωρίς καμιά ρυτίδα, μοντέρνο και γεμάτο δροσιά όπως έγραφε ένας Γάλλος κριτικός. Το έργο αυτό, γνώρισε τα τελευταία χρόνια καταπληκτική επιτυχία στο Παρίσι, στο Λονδίνο, στο Ρότερνταμ, στην Αμβέρσα, στην Αυστρία, στο Βέλγιο, Γιουγκοσλαβία, Ιράκ, Ουγγαρία, Κίνα, Τσεχοσλοβακία, Φιλανδία, Νότιο Αμερική, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία και τελευταία στο Τόκιο. Στην Ελλάδα παίχτηκε για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 1959 στα «Διονύσια» της Καλλιθέας απ' το «Θέατρο του '59»⁴.

³ Δημητρίου Ιω. Οικονόμου, *Παρνασσός, φιλολογικό περιοδικό*, τόμος ΜΕ', Αθήνα 2003, σσ. 265-270: «Για πρώτη φορά, όμως, γνήσιο έργο του, παρουσιάστηκε στο θέατρο και δη στο Εθνικό, στις 18 Ιανουαρίου του 1879. Είναι η κωμωδία σε δύο πράξεις, *Φουρτουνιασμένη νύχτα*, η οποία συγκαταλέγεται στα τέσσερα καλύτερα έργα του. Την είχε διαβάσει πριν δύο μήνες σε γεύμα του ιστορικού πνευματικού συλλόγου «Ζουνίμεα», μέλη της οποίας ήταν λογοτέχνες που δόξασαν τα ρουμανικά γράμματα, όπως οι ποιητές Μ. Εμινέσκου (κορυφαίος), Β. Αλεξανδρή (ελληνικής καταγωγής), Γ. Κοσμπούκ κ.ά., όλοι τους της ίδιας περιόδου και συνεργάτες σε διάφορα περιοδικά της εποχής. Οι παραστάσεις του έργου είχαν διακοπεί επειδή ο συγγραφέας ήλθε σε φιλονικία με τον διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου, ο οποίος πρόεβη σε ορισμένες περικοπές φράσεων του κειμένου, που θεώρησε ότι θίγουν πρόσωπα και καταστάσεις. Μάλιστα, όπως αναφέρει είκοσι χρόνια αργότερα, σε δημοσιευμένες αναμνήσεις, στην μεγαλύτερη εφημερίδα «*Universul*», μερικοί τον περίμεναν στην έξοδο του θεάτρου, για να τον κτυπήσουν, άλλα τον έσωσαν κάποιοι περαστικοί αξιωματικοί. Την βασική ιδέα της υπόθεσης την είχε περιγράψει σ' ένα σκίτσο που το είχε δημοσιεύσει πριν ένα χρόνο σε περιοδικό, η οποία επεξεργαζόμενη απέδωσε αυτό το πολύ πετυχημένο έργο. Είναι μια κωμωδία χαρακτήρων, καταστάσεων, κινήσεων και ταυτόχρονα γλωσσικών εναλλαγών. Διέπεται από μια διασκεδαστική μηχανορραφία μέσα από την οποία παρουσιάζονται τα πολιτικά ήθη της Ρουμανίας του τέλους του 19^{ου} αιώνα».

⁴ Δημητρίου Ιω. Οικονόμου, *Παρνασσός, φιλολογικό περιοδικό*, τόμος ΜΕ', Αθήνα 2003, σσ. 265-270: «Και φθάνουμε στο έτος 1884, όταν έγραψε το κορυφαίο έργο του και της ρουμανικής δραματουργίας, το οποίο φέρνει τον τίτλο *Το απολεσθέν γράμμα* και που δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο και Μάρτιο του 1885. Πρωτοπαίχθηκε στις 13 Νοεμβρίου του 1894. Είναι το μεγαλύτερο έργο της ζωής του, μια κωμωδία σε τέσσερις πράξεις και ταυτόχρονα το ωραιότερο. Έχει παιχθεί έκτοτε αμέτρητες φορές στη Ρουμανία και σε πολλές χώρες τού εξωτερικού. Και σ' αυτό το έργο διακωμωδεί τα πολιτικά δρώμενα της εποχής του, εμπλουτίζοντας το με συζυγικές απιστίες και οικονομικές ατασθαλίες. Η όλη ίντριγκα είναι γύρω από ένα ερωτικό γράμμα, που πέφτοντας σε ξένα χέρια απειλεί να φέρει τα πάνω-κάτω μεταξύ των υποψηφίων κατά τις νομαρχιακές εκλογές της περιοχής, οι οποίες τελικά φέρουν ως νικητή έναν χαζούλη σταλμένο την τελευταία στιγμή από το κέντρο, άγνωστο σε όλους τους εκεί παράγοντες και τους κατοίκους, που όμως τον υποδέχονται με ιαχές και μουσική. Το έργο προκαλεί άφθονο γέλιο ακόμη από την πρώτη στιγμή αυτού, όπου ο νυν νομάρχης και υποψήφιος ξεσπάει στον άμαθη αστυφύλακα, που είναι από τα πλέον κωμικά πρόσωπα της παραστάσεως, για ένα άρθρο της τοπικής εφημερίδας, που τον παρουσιάζει ως δράκουλα. Οι χαρακτήρες είναι έντονα ζωγραφισμένοι, τα δε πρόσωπα που εκπροσωπούν φέρουν ονόματα τα οποία τα φωτογραφίζουν απaráλλαχτα, έτσι πού ο θεατής εξ αρχής αντιλαμβάνεται περί της όλης ατμόσφαιρας που θα επικρατήσει κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της υπόθεσης. Θ' αναφερθώ εδώ μόνο σ' αυτά που αποτελούν το ερωτικό τρίγωνο του έργου και που είναι: α) η Ζώε, όνομα που προέρχεται από την ελληνική λέξη ζωή και που αντικατοπτρίζει την όμορφη γυναίκα, η οποία θέλει να ζησει έντονα τα νεανικά της χρόνια σε μια απομονωμένη βουνίσια πόλη όπου νιώθει ασφυκτικά περιορισμένη, β) ο σύζυγος της Τραχανάκε, που είναι πρόεδρος πολλών επιτροπών του νομού και του οποίου η ρίζα του ονόματος είναι η ελληνική λέξη τραχανάς και γ) ο Τιπατέσκου, εραστής της, νυν νομάρχης και υποψήφιος που εκφράζει τον τύπο.».

Η δράση της κωμωδίας αυτής ξετυλίγεται σε παραμονές εκλογών. Η κυρία Ζωίτσα, σύζυγος του «συντηρητικού» τοπικού παράγοντα Τραχανάκε χάνει ένα ερωτικό γράμμα που της στέλνει ο Νομάρχης Τιπατέσκου. Το γράμμα πέφτει στα χέρια του «προοδευτικού» Κατσαβένκου που προσπαθεί να το χρησιμοποιήσει για να επιτύχει την εκλογή του ως βουλευτού, πράγμα που δεν πετυχαίνει γιατί τελικά θα επιβληθεί άλλος εκβιαστής υψηλότερης περιωπής. Μια σειρά από απρόοπτα που δημιουργούν εξαιρετικά κωμικές καταστάσεις δίνουν την ευκαιρία στον Καρατζιάλε να απαγγείλει με το ζωντανότερο τρόπο το κατηγορητήριο εναντίον των ηθών της εποχής του που με την δημαγωγία και τις ταπεινές μηχανοραφίες, την σπουδαιοφάνεια και την υποκρισία καλύπτουν ένα αδίστακτο αριβισμό και μια ακόρεστη αρπακτικότητα. Μια κατηγορία ανθρώπων που δεν σέβεται τους νόμους, δεν νιώθει συμπόνια για τους ανθρώπους, δεν φοβάται το Θεό, διαγράφεται πίσω απ' τους «αξιότιμους κυρίους» του αριστουργήματος του Καρατζιάλε.

Δεν είναι λοιπόν διόλου παράδοξο γιατί ο συγγραφέας, όταν στα 1888 διορίστηκε διευθυντής στο Εθνικό Θέατρο, αντιμετώπισε μια πολύπλευρη και συντονισμένη επίθεση από μέρους όλων εκείνων που σάρκαζε με ξεχωριστή τέχνη. Στις εφημερίδες της εποχής διαβάσει κανείς, πως ο Καρατζιάλε έριξε το Θέατρο σε μαρασμό. Στις κοσμικές στήλες εκφράζεται η λύπη γιατί «ο καλός κόσμος» δεν πηγαίνει πια στο θέατρο. *«Τα θεωρεία μοιάζουν με άδειες μπιζουτιέρες και στην πλατεία ένα αραιό κοινό χασμουριέται από πλήξη. Η νέα διεύθυνση παρ' όλες τις καλές προθέσεις της απέτυχε»*. Έτσι, παρ' όλο που οι άξιοι και αληθινοί άνθρωποι του Θεάτρου αναγνώρισαν τις εξαιρετικές ικανότητές του και χαρακτήρισαν το πέρασμά του απ' το Εθνικό θέατρο, σαν φωτεινή περίοδο, ο Καρατζιάλε υποχρεώνεται να παραιτηθεί τον επόμενο χρόνο. Ο Γκόγκολ έλεγε: *«Αν έχεις μούτρο άσχημο, μην τα βάζεις με τον καθρέφτη»*. Στην πραγματικότητα συμβαίνει το αντίθετο. Οι «άσχημομούρηδες» δεν συγχώρεσαν στον Καρατζιάλε το ότι τόλμησε να γίνει ο «καθρέφτης» τους.

«Μην κοιτάς γύρω σου, κάρφωσε το βλέμμα σου μπροστά και τράβα με βήμα σταθερό μ' αυτούς που είναι άξιοι να συντρέξουν την πατρίδα... Τράβα και κάνε το καθήκον σου». Τούτα τα λόγια του Καρατζιάλε φώτισαν κι οδήγησαν τη ζωή κι ολάκαυρο το έργο του.

Τελικά, απογοητευμένος ο συγγραφέας που αγάπησε τόσο τον τόπο του, που μαστίγωσε την ξενομανία, που έσκυψε με στοργή στην καλλιτεχνική δημιουργία του λαού του, παίρνει το δρόμο της ξενιτιάς φεύγοντας στα 1904 στη Γερμανία, αφού απέτυχε αξιοθρήνητα κι η τελευταία προσπάθειά του να εξασφαλίσει τα μέσα συντήρησης για την οικογένειά του, αναλαμβάνοντας την εκμετάλλευση του κυλικείου του σιδηροδρομικού σταθμού της πόλης Μπουζάου. Στο Βερολίνο, όπου τελικά εγκαταστάθηκε, ζούσε σχεδόν απομονωμένος κι απέφυγε να δημιουργήσει σχέσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν η πριγκίπισσα του Βιντ, που είχε «φιλολογικό σαλόνι» τον προσκάλεσε αρνήθηκε λέγοντας στην κόρη του: *«Αν με καλεί σαν πρίγκιπα, δεν έχω καμιά θέση στο σπίτι της αφού δεν είμαι πρίγκιπας. Αν με καλεί σαν συγγραφέα, έχει εκείνη υποχρέωση να 'ρθει να με ιδεί, γιατί είμαι συγγραφέας, περισσότερο απ' αυτήν»*.

Στα 1912 η Εταιρία των Ρουμάνων Λογοτεχνών του πρότεινε να γιορτασθούν τα 60 του χρόνια. Προφασίστηκε αρρώστια κι αρνήθηκε. Στις 20 Ιουνίου του ίδιου χρόνου πέθανε ξαφνικά.

Στις 20 Ιουνίου συμπληρώθηκαν 50 χρόνια από το θάνατο του Ιόν Καρατζιάλε κορυφαίου Ρουμάνου θεατρικού συγγραφέα. Ο κύκλος των εκδηλώσεων που οργανώθηκαν για να τιμήσουν τη μνήμη του άνοιξε με πανηγυρική παράσταση της κωμωδίας «Ένα χαμένο γράμμα» στην Κρατική Όπερα απ' το θίασο του Κρατικού Θεάτρου του Βουκουρεστίου, που σήμερα ονομάζεται «Θέατρο Ι. Λ. Καρατζιάλε». Την παράσταση τίμησαν η Κυβέρνηση, τα μέλη της Ακαδημίας, συγγραφείς, καλλιτέχνες, εκπρόσωποι οργανώσεων. Την παρακολούθησαν επίσης ξένοι διανοούμενοι κι άνθρωποι του θεάτρου που προσκλήθηκαν για τη σειρά των εκδηλώσεων από το Βέλγο, Βουλγαρία, Κεϋλάνη, Κίνα, Φιλανδία, Γερμανία, Γιουγκοσλαβία, Τουρκία, Ελλάδα και τη Σοβιετική Ένωση. Η Ακαδημία αφιέρωσε συνεδρίασής της στην μελέτη του έργου του, οργανώθηκε έκθεση «Καρατζιάλε» και κυκλοφόρησαν καινούργιες εκδόσεις των έργων του. Παραστάσεις με έργα Καρατζιάλε, προβολή ταινιών με σενάρια από έργα του, διαλέξεις και φιλολογικές βραδιές, οργανώθηκαν στις λέσχες και τις «μορφωτικές εστίες» των εργαζομένων. Τέλος έγινε προσκύνημα στο Πλοέστι, στο Μουσείο Καρατζιάλε, όπου σε πέντε αίθουσες έχουν συγκεντρωθεί προσωπικά αντικείμενα, χειρόγραφα, φωτογραφίες, θεατρικές αφίσες και κοστούμια από τις πρώτες παραστάσεις των έργων του⁵.

Το έργο του

Από τα πιο διάσημα έργα του Καρατζιάλε, στην πλειοψηφία τους γνωστά στο ελληνικό κοινό και συχνά θεατρικές παραστάσεις στα σημαντικότερα θέατρα της Ελλάδας, αναφέρουμε: *Μια φουρτουνιασμένη νύχτα* (1879), *Ο κυρ Λεωνίδας μπροστά στην αντίδραση* (1879)⁶, *Ένα χαμένο γράμμα* (1885)⁷ και *Αποκριάτικα αστεία* (1885).

⁵ Δημητρίου Ιω. Οικονόμου, *Παρνασσός, φιλολογικό περιοδικό*, τόμος ΜΕ', Αθήνα 2003, σσ. 265-270: «Ο Τον Α. Καρατζιάλε ασχολήθηκε με την πραγματικότητα. Είναι ένα έργο που θα παραμείνει διαχρονικό. Επιβάλλεται συνεχώς στις νεώτερες γενεές οι οποίες εκτιμούν εξίσου το πεζό με το θεατρικό του δημιουργήμα. Καθρεπτίζει τη ζωή της ρουμανικής κοινωνίας. Σ' αυτά βλέπουμε το κωμικό ή το τραγικό στοιχείο να προβάλλονται έντονα κάτω από μία πικρία. Ο φίλος του Βλαχούτσα, εξέχων ποιητής, έλεγε για τον Καρατζιάλε πως πίσω από τ' αστεία του έκρυβε πολύ πόνο. Μ' όλα αυτά ήταν πολύ κοινωνικός. Είχε πολλές συναναστροφές και ήταν για πολλά χρόνια μέλος του φιλολογικού συλλόγου «Ζουνίμενα», όπου συχνάζαν οι μεγαλύτεροι λογοτέχνες και άνθρωποι των γραμμάτων εκείνης της εποχής της Ρουμανίας. Δημιουργικός και ταλαντούχος είναι ο συγγραφέας που, κυρίως, έφθασε το ρουμανικό δράμα στην ακμή του.».

⁶ Παρουσίαση του έργου στο www.culturenow.gr (19.05.2014): «Ο Κυρ Λεωνίδας μπροστά στην αντίδραση είναι μια κλασική κωμωδία του ρουμανικού θεάτρου με θέμα που αντηχεί στη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική ζωή. Λίγο πριν πάει για ύπνο, ο Λεωνίδας, περήφανος για τις ιδέες του, κάνει μια παθιασμένη συζήτηση με τη γυναίκα του γύρω από τους πολιτικούς του προβληματισμούς. Φτάνει σε τέτοιο σημείο πάθους και ψύχωσης που αρχίζει να φωνάζει συνθήματα υποστηρίζοντας τη «δημοκρατική» του θέση, καθώς η γυναίκα του, τελείως άσχετη με το θέμα και προκειμένου να τον ηρεμήσει, τον υποστηρίζει. Αργά τη νύχτα κι ενώ κοιμούνται, ξυπνούν από δυνατούς θορύβους που ακούγονται έξω από το σπίτι τους. Επηρεασμένοι από την προηγούμενη συζήτηση, σηκώνονται

Η ίδια κοινωνική κριτική και ανάλογες αρετές απαντούν και στις νουβέλες του και ακόμα περισσότερο στα *Ενσταντανέ* (1901) και στα *Σκίτσα* (1910)⁸, μικρά διηγήματα τα οποία συμπυκνώνουν με επιτυχία χαρακτηριστικές μορφές και προσωπικότητες της ρουμανικής μικροαστικής κοινωνίας της εποχής σε σύντομους διαλόγους⁹.

*Μία επίσκεψη*¹⁰

Του Αγίου Ιωάννη πήγα να χαιρετήσω μια παλιά φίλη, την κυρία Μαρία Ποπέσκου, που γιόρταζε ο μοναχογιός της ο Γιαννάκης, ένα χαριτωμένο αγοράκι οχτώ ετών. Για να μην πάω με άδεια χέρια, αγόρασα του παιδιού ένα μεγάλο λαστιχένιο τόπι. Το δώρο μου ευχαρίστησε πολύ τη φίλη μου κι' ακόμα περισσότερο το μικρό που τον βρήκα ντυμένο ουσάρο. Μετά τις τυπικές χαιρετούρες κουβεντιάσαμε για τον ήλιο, τη βροχή, τα προγνωστικά της φετινής σοδειάς - ο

πανικόβλητοι και νομίζοντας ότι άρχισε εξέγερση στη πόλη, αποφασίζουν να φύγουν στα κρυφά. Όμως, η αλήθεια είναι πολύ πιο απλή και πολύ πιο αστεία!».

⁷ Τάκης Δραγώνα, «Καρατζιάλε, ο κλασικός των Ρουμάνων», στον τόμο *Ένα χαμένο γράμμα - Η συμφωνία - Ο κυρ Λεωνίδας μπροστά στην αντίδραση*, μετάφραση του ίδιου, εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα - Ιωάννινα 1989, σ. 18: «*Η δράση της κωμωδίας αυτής ζετυλίγεται σε παραμονές εκλογών. Η κυρία Ζωίτσα, σύζυγος του "συντηρητικού" τοπικού παράγοντα Τραχανάκε χάνει ένα ερωτικό γράμμα που της στέλνει ο νομάρχης Τιπατέσκου. Το γράμμα πέφτει στα χέρια του "προοδευτικού" Κατσαβένκου που προσπαθεί να το χρησιμοποιήσει για να επιτύχει την εκλογή του ως βουλευτού, πράγμα που δεν πετυχαίνει γιατί τελικά θα επιβληθεί άλλος εκβιαστής υψηλότερης περιωπής. Μια σειρά από απρόοπτα που δημιουργούν εξαιρετικά κωμικά καταστάσεις δίνουν την ευκαιρία στον Καρατζιάλε να απαγγείλει με το ζωντανότερο τρόπο το κατηγορητήριο εναντίον των ηθών της εποχής του που με τη δημαγωγία και τις ταπεινές μηχανογραφίες, την σπουδαιοφάνεια και την υποκρισία καλύπτουν ένα αδίστακτο αριθισμό και μια ακόρεστη πραγματικότητα.*»

⁸ Ο τόμος περιλαμβάνει τα σκίτσα: «Η ανταμοιβή του πατριώτη», «Ο κύριος Γκόε», «Ο Ρουμάνος χοντροτσιφλικάς», «Ω! Καιροί...», «Δύο φίλοι», «Επίσκεψη», «Ρουμανικοί σιδηρόδρομοι» και «Δύο λαχεία». Βλέπε Τάκη Δραγώνα, «Ιόν Λούκα Καρατζιάλε», εισαγωγή στον τόμο *Στιγμές και σκίτσα*, Αθήνα 1962, σ. 8: «*Μέσα σε τρεις ως τέσσερις σελίδες των σκίτσων αυτών καταφέρνει να δώσει άρτιο πίνακα της ζωής, όπως ο Τσέχωφ και ο Τουργένιεφ. Με τον άκρατο του ανθρωπισμού και τη φανερή του αγάπη προς τους εργαζομένους της πόλης και του χωριού, έδωσε στο έργο του χαρακτήρα αντικαθεστωτικό, και έτσι απ' τη μια εξασφάλισε τη λατρεία του λαού, απ' την άλλη ξεσήκωσε γύρω του την αντίδραση των κρατούντων, που τον κυνήγησαν τόσο ώστε αναγκάστηκε να φύγει στο εξωτερικό.*»

⁹ Δημητρίου Ιω. Οικονόμου, *Παρνασσός, φιλολογικό περιοδικό*, τόμος ΜΕ', Αθήνα 2003, σσ. 265-270: «*Ο Ιον Α. Καρατζιάλε, εκτός αυτών των τεσσάρων έργων, έχει γράψει κι άλλα που έχουν παρουσιασθεί κυρίως από το Εθνικό Θέατρο. Επίσης έχει κάνει και μερικές μεταφράσεις. Το λογοτεχνικό του έργο συμπληρώνεται με αρκετά διηγήματα, μύθους σε στίχους, παραμύθια και στιγμιότυπα. Από τα διηγήματα, σημειώνουμε κυρίως τα εξής: Λαμπάδα της Λαμπρής, που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1889, Αμαρτία, το 1892, Το χάνι του Μαντζοάλα, το 1901, Νύχτα της Αναστάσεως, το 1907, και Κυρ Γιανούλεα, την ίδια εποχή. Και στο είδος αυτού του λόγου ανακαλύπτουμε τις θεματικές απασχολήσεις, το ύφος και τη δραματική τεχνική των θεατρικών του έργων. Τα είχε γράψει μετά που ωρίμασε σαν θεατρικός συγγραφέας. Γενικά υπερισχύει σ' αυτά το δραματικό στοιχείο. Τα θέματα αναπτύσσονται σταδιακά κατά τέτοιο τρόπο που τελικά οδηγούν αναπόφευκτα σε δραματικό τέλος, μετά από μια διεισδυτική ανάλυση των χαρακτήρων και της ψυχολογίας των ηρώων του έργου. Σ' αυτό παρατηρείται πως επηρεάστηκε από τον Ντοστογιέφσκι και τον Τολστόι.*»

¹⁰ Απόσπασμα από τον τόμο με τίτλο *Ι. Α. Καρατζιάλε, Στιγμές και σκίτσα. Εκλογή*, μετάφραση Κώστα Κοτζιά, εκδόσεις Κέδρος, Θεσσαλονίκη, χ. έ., σσ. 35-39.

κύριος Ποπέσκου ήτανε μεγαλοτσιφλικάς - την κρίση κ.λπ. Φλυαρώντας είπα στην κυρία Ποπέσκου πως φέτος δεν την είδαμε πουθενά, ούτε στο πάρκο, ούτε στο θέατρο, ούτε σε κανένα χορό... Η οικοδέσποινα μου απάντησε πως μία ωραία μέρα όλες οι γυναίκες κουράζονται πια από τις διασκεδάσεις, ιδίως όταν γίνουν μητέρες.

- Για νάμαι ειλικρινής, όταν ακόμα ο Γιαννάκης είτανε μωρό, κάτι πήγαινε κι' ερχότανε. Μα σήμερα πια μεγάλωσε κι' έχω υποχρέωση ν' ασχοληθώ μαζί του, να παρακολουθώ άγρυπνα την ανατροφή του. Εσείς οι άντρες δεν έχετε ιδέα πόσο χρόνο χρειάζεται μια γυναίκα για την ανατροφή του παιδιού της, ιδίως όταν έχει απαίτηση να του μάθει καλούς τρόπους.

Την ώρα που η κυρία Ποπέσκου μου ανέπτυσε τις απόψεις της για την ανατροφή των παιδιών, ακούστηκε από δίπλα η βραχνή φωνή μίας γριάς:

- Ελάτε μέσα, κυρία, μια στιγμή, γιατί ο Γιαννάκης κάνει τρέλες!

- Γιαννάκη! Έλα εδώ να καθίσεις μαζί μου, φώναξε η κυρία Ποπέσκου. Ύστερα στράφηκε προς εμένα και μου ψιθύρισε.

- Δε φαντάζεστε ώρες, ώρες τι άταχτο παιδί μου γίνεται... Κι' έχει μια εξυπνάδα...

Από δίπλα ξανακούστηκε η φωνή της γριάς:

- Κυρία! Τρέχτε να δείτε τι κάνει ο Γιαννάκης! Θα ρίξει χάμω το καμινέτο.

Μη, μη, θα καείς, μωρέ!

- Γιαννάκη! έσκουξε πάλι η κυρία Ποπέσκου. Έλα μέσα, Γιαννάκη!

- Βοήθεια, κυρία, χύνει χάμω όλο το οινόπνευμα... Θα πιάσουμε φωτιά!

- Γιαννάκη! σκουίζει σαν τρελή η μάνα του και τρέχει μέσα.

Μα όπως άνοιξε την πόρτα, είδα να καταφθάνει ο μικρός ουσάρος. Άπλωσε το σπαθί του και της έφραξε το δρόμο. Εκείνη τον πήρε στην αγκαλιά της και τον φίλησε.

- Δεν σου τόχω πει χίλιες φορές, να μην αγγίζεις το καμινέτο όταν ψήνουμε καφέ; Δεν το ξέρεις, πως αν καείς, η μανούλα σου θα πεθάνει; Θέλεις να πεθάνει η μανούλα;

- Μα για ποιον είπατε να ψήσει καφέ; τη διέκοψα.

- Για σας.

- Δεν υπήρχε λόγος να μπειτε σε κόπο!

- Ελάτε τώρα!

Η κυρία Ποπέσκου ξαναφίλησε το γιόκα της, τον έφτυσε μην της τον ματιάσουνε και τον άφησε χάμω. Ο μικρός ξανάχωσε το σπαθί στη θήκη, χαιρέτησε στρατιωτικά και πήγε στο βάθος του σαλονιού. Εκεί στα τραπέζια, στις καρέκλες στους καναπέδες, χάμω, παντού, βρίσκονταν αραδιασμένα τα παιχνίδια του. Διάλεξε μια τρουμπέτα κι' ένα ταμπούρλο. Κρέμασε το ταμπούρλο από το λαιμό του, σκαρφάλωσε σ' ένα όμορφο σταχτί αλογάκι και χώνοντας στο στόμα την τρουμπέτα, άρχισε να κουνιέται πέρα, να σφυρίζει και συγχρόνως να παίζει με το άλλο χέρι το ταμπούρλο του. Κάτι προσπαθεί να μου πει η κυρία Ποπέσκου. Δεν ακούω λέξη. Ωστόσο της απαντάω πως, κατά τη γνώμη μου, τα μεγάλα κρύα θα σταματήσουν όπου νάναι. Ούτε εκείνη ακούει τι της λέω.

- Γιαννάκη! Γιαννάκη!! Γιαννάκη!!! Πήγαινε, χρυσό μου, μέσα να παίζεις. Τον τρέλανες τον κύριο. Δε σου έχω πει, πως όταν έχουμε επισκέψεις, δεν επιτρέπεται...

Επωφελήθηκα κι' εγώ από το σταμάτημα του ταμπούρλου και της τρουμπέτας για να πετάξω το λογάκι μου:

- Μην ξεχνάς εξ' άλλου, πως είσαι ουσάρος του Ιππικού.

- Διοικητής, παρακαλώ, μου φώναξε με στρατιωτικό καμάρι ο μικρός.

- Ένας λόγος παραπάνω, του απατάω. Στο Ιππικό δεν έχουν τούμπανα, ούτε ένας διοικητής παίζει ποτέ τρουμπέτα. Τρουμπέτα παίζουν μόνο οι κατώτεροι. Ο διοικητής δίνει διαταγές και βαδίζει επί κεφαλής των στρατιωτών του με ξίφος στο χέρι.

Τα λόγια μου άγγιξαν το στόχο. Ο κύριος διοικητής ξεκαθάλησε αμέσως, ξεκρέμασε το ταμπούρλο απ' το λαιμό του και το πέταξε με περιφρόνηση. Το ίδιο έγινε και με την τρουμπέτα. Ύστερα ακούστηκε μια διαταγή:

- Εμπρός! Μαρς!

Και όρμησε, με γυμνό σπαθί χτυπώντας με λύσσα ό,τι έβρισκε μπροστά του. Τη στιγμή εκείνη έμπαινε η βραχνή γριά κρατώντας το δίσκο με τον καφέ και το γλυκό. Ο κύριος διοικητής την είδε και κοντοστάθηκε λίγα δευτερόλεπτα, σα να τον αιφνιδίασε το ξαφνικό μπάσιμο του εχθρού. Ήθελε να συγκεντρωθεί πριν απ' την επίθεση. Ύστερα ακούστηκε μια φοβερή ιαχή και το σπαθί ορθώθηκε για να μπηχτεί στον εχθρό, που άρχισε να βγάζει κάτι απελπισμένες κραυγές:

- Κυρία, πιάστε τον, θα μου ρίξει το δίσκο!

Η κυρία Ποπέσκου όρμησε να κόψει τη φόρα του κυρίου διοικητή, που τυφλωμένος από πολεμικό μένος δε βλέπει τίποτα μπροστά του. Η υπηρέτρια γλύτωσε. Η κυρία Ποπέσκου όμως, που έκανε την απερισκεψία να εγκαταλείψει την ουδετερότητά της, άρπαξε μια γερή σπαθιά κάτω απ' το δεξί μάτι.

- Βλέπεις; Βλέπεις τί έγινε, που κάνεις σαν τρελό; Παρά λίγο να μου βγάλεις το μάτι... Θέλεις, λοιπόν, να πεθάνει η μανούλα; Έλα, φίλησέ με να μου περάσει και θα σε συγχωρέσω.

Ο κύριος διοικητής γαντζώθηκε στο λαιμό της μάνας του και τη φίλησε. Πέρασε ο πόνος της μαμάς. Εγώ στο μεταξύ έφαγα μια κουταλιά γλυκό κι' ετοιμαζόμουν να ρουφήξω την πρώτη γουλιά του καφέ μου...

- Μήπως σας ενοχλεί το κάπνισμα; ρώτησα.

- Άμπα, καθόλου! Σπίτι μας καπνίζουνε όλοι... ο σύζυγός μου καπνίζει... και του κυρίου από' δώ... μου φαίνεται πως του αρέσει πάρα πολύ το τσιγάρο.

Λέγοντας «του κυρίου», η μαμά μου δείχνει γελώντας τον κύριο διοικητή.

- Μπά; Ωστε καπνίζει κι ο κύριος;

- Βεβαίως. Να τον δείτε με το τσιγάρο στο στόμα, θα πέσετε κάτω από τα γέλια... Το κρατάει σα μεγάλος...

- Κακό αυτό, κύριε διοικητά μου! Ο καπνός είναι δηλητήριο.

- Εσύ γιατί καπνίζεις τότες; μου κάνει εκείνος βουτώντας το κουτάλι του στο γλυκό.

- Φτάνει, Γιαννάκη! Έφαγες πολύ, χρυσό μου, θα σε πιάσει η κοιλιά σου!

Ο κύριος διοικητής υπακούει, αφού πρώτα καταβροχθίσει με ταχύτητα τρεις τέσσερεις κουταλιές ακόμα. Ύστερα βγήκε έξω παίρνοντας μαζί του το βάζο με το γλυκό.

- Πού πας; ρωτάει η μητέρα του.

- Έρχομαι αμέσως, της απαντάει.

Πραγματικά σ' ένα λεπτό ξαναγύρισε με το βάζο άδειο και το ακούμπησε στο τραπεζάκι. Ύστερα πλησίασε κοντά μου, άνοιξε την ταμπακιέρα μου και πήρε ένα τσιγάρο με χρυσό επιστόμιο. Βάζοντάς το στο στόμα του με χαιρέτησε στρατιωτικά, σα φανταράκι, που ζητάει από έναν πολίτη φωτιά. Δεν ήξερα τι να κάνω. Η μαμά μούκλεισε γελώντας το μάτι, σα να μούλεγε «*Άναψέ του το!*». Απλώνω τότε το τσιγάρο μου και το φανταράκι ανάβει. Βάλθηκε υστέρα να βηματίζει πέρα δάθε, σοβαρός - σοβαρός καπνίζοντας συνέχεια, ακριβώς σα στρατιωτικός που καμαρώνει τον εαυτό του. Πριν προλάβω καλά - καλά να θαυμάσω το θέαμα, η μητέρα του βιάστηκε να τον φτύσει:

- Φτύστε τον κι εσείς μη μου το ματιάσουνε, μου λέει.

Ο κύριος διοικητής κάπνισε το τσιγαράκι του μέχρι τέλους. Και ξαφνικά όρμησε στο τόπι που τούφερα κι' άρχισε να παίζει. Το τόπι πηδάει ως τον πολυέλαιο του ταβανιού που κινδυνεύει.

- Γιαννάκη!.. Ήσυχα, χρυσό μου! Θα κάνεις πάλι καμιά ζημιά... Άαα! Θα θυμώσω! Θέλεις να πεθάνει η μανούλα σου;

Μα ο κύριος διοικητής είναι αλαφιασμένος με το τόπι του, που μόλις του ξέφυγε απ' τα χέρια. Τ' άρπαξε και του δίνει μια με δύναμη στο πάτωμα. Ότι ετοιμαζόμουνα πάλι να γλωσσίσω τον καφέ μου... Ήμουνα, πώς λένε οι Γάλλοι, *entre la coupe et les levres*... όταν, με βρίσκει η μπαλιά. Τινάχτηκε το φλιτζάνι, ζεματίστηκε και χύθηκε ο καφές στο καλό μου παντελόνι, που τόχα για γάμους και βαφτίσια.

- Είδες τι έκανες; Δε σου τόπα να κάτσεις ήσυχος; Ορίστε! Ο κύριος θύμωσε. Άλλη φορά δε θα σου ξαναφέρει παιχνίδια. Γύρισε υστέρα σ' έμένα και πρόσθεσε ευγενικά:

- Δεν είναι τίποτα, θα φύγει ο καφές, δεν αφήνει λεκέ... Αν το κάνετε με λίγο ζεστό νεράκι... Μα ξαφνικά, εκεί που μιλούσε, τη βλέπω να χάνει το χρώμα της. Τινάχτηκε βγάζοντας μια τρομαγμένη κραυγή:

- Γιαννάκη! Χρυσό μου! Τι έχεις;

Γυρίζω το κεφάλι και βλέπω τον κύριο διοικητή, άσπρο σαν πανί, με τα μάτια πεταμένα έξω. Η μαμά του όρμησε, μα πριν προλάβει να τον πιάσει, ο μικρός σωριάστηκε στο πάτωμα.

- Θεούλη μου, τι έπαθε το παιδί! Βοήθεια! Πεθαίνει!

Σήκωσα αμέσως τον μικρό στα χέρια και του ξεκούμπωσα βιαστικά το ρούχο του στο λαιμό, να μην του εμποδίζει την αναπνοή.

- Δεν είναι τίποτα, είπα. Λίγο κρύο νερό.

Όση ώρα του έβρεχα το πρόσωπο, η μαμά τραβούσε σαν τρελή τα μαλλιά της.

- Τα βλέπεις, κύριε διοικητά; του λέω μόλις συνήλθε. Τα βλέπεις που το κάπνισμα δεν κάνει καλό; Άλλη φορά, λοιπόν, μην ξαναβάλεις στο στόμα σου τσιγάρο.

Αποχαιρέτησα την κυρία Ποπέσκου, που είχε συνέλθει πια απ' την τρομάρα της, βγήκα στο χωλ, φόρεσα τις γαλότσες και το παλτό μου κι' έφυγα. Μόνο όταν έφτασα σπίτι μου κατάλαβα, γιατί ο κύριος διοικητής βγήκε σε μια στιγμή απ' το δωμάτιο με το βάζο στο χέρι. Είχε χύσει όλο το γλυκό μέσα στις γαλότσες μου.